

GÜNÜMÜZDE DİN İHTİYACI VE DİN EĞİTİMİ

Yrd. Doç. Dr. Osman CİLÂCI

Din, fert ve toplum için fitrî bir müessesedir. Hak dinlerde bu vâkıa, insanın ruhuyla sezdiği, akliselimiyle kabul ettiği ilâhî kanunlar manzumesi olarak ele alınmaktadır.

Din, insanla birlikte doğmuş ve onunla devam eden bir müessesedir. Bugün dünyayı sevk ve idare eden kuvvetlerin başında din gelmektedir (1).

İnsanda fitrî olan din duygusunun, şâhidi olduğumuz çeşitli şekillerdeki tezahürlerini iptidâî cemiyetlerde bile görmekteyiz. Tarihin hiç bir döneminde dinden uzak bir insan cemiyeti gösterilemez.

Din müessesesinin kökleri insan kadar eskidir. İster beşerî, ister ilâhî olsun, bütün dinlerde Allah, bir başka âleme inanma, sorumluluk vb. inançların mevcudiyeti, dinlere yaşama imkânı veren başlıca âmillerdir. Nereden geldik, nereye gideceğiz, yaratılışımızın gayesi nedir? vb. soruların en güzel cevabını din vermiştir. Âhret hayatı insan için mutluluklar sergiler, yokolmak veya kaybolup gitmekten ürperen ruhumuzun mânevî bekçiliğini din yapar. Çaresizlikler karşısında ümit ve imkânların tükendiği yerde bünyemizi ayakta tutan görünmez güç dindir.

Din, insan ruhunda varoçan inanma ve bağlanma ihtiyacını en mükemmel şekilde tecelli ettiren, ilâhların dindiremediği acıları gideren, ümidini kaybetmiş gönüllere canlılık veren, iyilik, ferâğat, adalet, şefkat, sadakat, hürmet duygularını geliştiren bir âmildir. İç huzura, metanet ve ebedî âleme ancak din ile ulaşılabilir. İnsan dinin verdiği iç huzuru başka hiç bir şeyde bulamaz.

Yüzyılımızın tarihçi ve sosyologları da, dinin insanla birlikte doğduğunu, ilk medeniyet eserlerinin dinden kuvvet aldığını, medenî, hukukî, ahlâkî ve estetik düşüncelerin dinlerden kaynaklandığını kabul etmişlerdir. Diller de din sayesinde zenginleşmiş, insanın düşünce kapasitesinin gelişmesine büyük ölçüde yardımcı olmuştur.

(1) Başgil, 26.

Gerçek mânâda düşünülürse, hayatın sadece yaşanılan yıllar, tüketilen servet, elde edilen maddî imkânlardan ibaret olmadığı görülecektir. Hayatın gerçek ölçüsü sadece bunlar değildir. Burada bizce üzerinde durulması gereken asıl önemli mesele, yaşanılan hayatın insanî ölçüler içinde geçip geçmediğidir; bu ölçüyü en sağlıklı bir tarzda ortaya koyan dindir. Zira insanın en iyi târifini veren yine din olmuştur (2).

Bir an insanın ilimsiz ve ahlâksız, yaşayabilmesi kabul edilse bile bundan, «ilmin ve ahlâkın hayatta toplum için bir faydası yoktur» sonucuna gidilemeyeceği gibi, din için de böyle bir sonuca gidilemez. Dünyada cemiyet için en aslî terbiye kaynağı dindir. Mâneviyata dayanmayan, din terbiyesi olmayan cemiyetlere sonradan yapılan telkinler kuvvetli gibi görünse de müessir olamazlar.

Pozitivistler, cemiyet için din dışında tutunulacak bir hayat tarzı ve ahlâk nizamını uzun yıllar aramışlar ve fakat bulamamışlardır; bulamayacaklardır da! Onlara göre iyilik, sırf iyilik olsun diye sevicek, kötülük de sırf kötülük olduğu için kaçınılacaktır. Halbuki dindar kişi iyilik, adalet, şefkat vb. duygulara, sırf bu duyguları sevdiği ve fazilet olarak bildiği için değil, varlığına inandığı âhret hayatında mükâfatını göreceği ve huzur bulacağı için sarılır.

Bir memlekette maneviyat bağları çözüldüğü zaman sefahat ve her çeşit cinayet alıp yürür; intiharlar çoğalır, insanlar birbirini kudurmuş gibi boğazlar. Kimsenin kimseye itimadı kalmaz. Kardeşler birbirine göz koyar, analar oğullarına âşik olur; evlat ana - babalarını, talebe hocasını vurup öldürür (3).

I. *Din ve Vicdan Hürriyeti*

Din ve vicdan hürriyeti, asırlardan beri hemen bütün hukuk sistemlerinde münakaşa edilmiş bir meseledir. Dünyada mevcut siyasi, içtimai ve fikrî çalkantılar bu çok önemli konuyu zaman zaman gündeme getirmektedir. Mesele ülkemiz açısından ayrıca ehemmiyet arzeden bir yapıya sahiptir. Kavram kargaşası devam ettiği sürece, önemini korumaya devam edeceğe benzemektedir; çünkü bizde din ve vicdan hürriyeti çoğu zaman lâiklik, din eğitimi ve Atatürk inkılapları ile iç içe bir arada mutalaa edilmiştir. Halbuki din ve vicdan hürriyeti meselesi, hissî ve siyasi bir görüş yerine; aklî ve hukukî açıdan ele alınmalıdır. Böyle yapılıncâ mesele polemik konusundan kurtarılacak ve ilmî açıdan incelenebilecektir. Gerçekte bu meseleye ilmî açıdan bakmak, ortaya çıkacak ilmî sonuçlardan

(2) Erdil, 8.

(3) Başgil, 102.

çekinmemek, his yerine akli hakim kılmak, günümüzde her zamankinden daha çok zaruret halini almıştır.

Akliselim sahipleri takdir edeceklerdir ki din ve vicdan hürriyeti, hemen her ükede, diğer hürriyetlere nazaran müstesna bir yer işgal etmektedir. İşte bundan dolayı din ve vicdan hürriyetinin incelenmesi bazı zorluklar getirmekte, bu hürriyetlere bir hudut koymak ve tatbikatı buna göre tanzim etmek zarureti ortaya çıkmaktadır. Hemen belirtelim ki bu çok önemli mevzuda memleketimizde yapılmış ciddi araştırmalar yok denecek kadar azdır. Meselenin çoğu zaman «Lâiklik»le karıştırılması veya onunla birlikte ele alınması, yukarıda da belirttiğimiz üzere, sâlim bir fikre ulaşılmasını engellemiştir. Halbuki dinin emrettiğine yapışmak, nehyettiğinden uzaklaşmak şeklinde özetlenecek bu hak, insanın inandığı dinin tabii bir neticesidir.

Kısaca belirtmek gerekirse din ve vicdan hürriyeti ile, insanın bütün hürriyeti ve haysiyeti, manevî şahıs olarak varlığı tesis edilmektedir (4).

II. Batıda Din Eğitimi

Batı eğitim sistemleri incelendiğinde, bu ülkelerde genel eğitim içinde Din Eğitimi'nin önemli bir yer işgal ettiği hemen görülür. Lâik batı ülkelerinde yadigarınmayan eğitim Din Eğitimi'dir. Almanya, Brezilya, İngiltere, Avusturya, Norveç, İspanya, İsviçre vb. devletlerde din dersleri devlet okullarında resmen okutulmaktadır (5). Lâik batı ülkelerinde din bir eğitim ve öğretim meselesi olarak ele alınmakta, kilise ile okul bu konuda da yardımlaşmaktadır. Haftanın belli günlerinde okullara gelen kilise görevlileri, öğrencilerin ilgi duydukları dini konulardaki sorularını cevaplandırmaktadırlar.

Batıdaki din eğitimi yalnızca okullardaki din dersi saati ile ölçülmelidir. Okuma kitapları, edebiyat kitapları da bir ölçüde din eğitimi ile ilgili bilgi vermekte, ebedî metinler şeklinde İsa ve Havâirlerden tablolar çizilmektedir. Avrupa'da lâik olsun olmasın hemen bütün üniversitelerde birer kilise mevcuttur. Federal Almanya'nın büyük şehirlerinde, Hamburg, Marburg, Bonn ve Frankfurt üniversitelerinin hepsinde kilise bulunduğu gibi, Hamburg üniversitesindeki kilisede ayrıca günah çıkartma odaları bile mevcuttur.

Batı ülkelerinde dinin, genel eğitim ve öğretim içindeki vazgeçilmezliği konusunda başlıca üç gaye ileri sürülmektedir :

(4) Hamel, 152.

(5) Eroğlu, 151.

1. İnsani gaye,
2. Kültürel gaye,
3. İctimai gaye.

Lâik hıristiyan memleketlerinde problem XIX. ve XX. yüzyılda okul ile kilisenin ayrılışından sonra ortaya çıkmış, böylece kilise öğreniminden ayrı bir din eğitimi varlığı kabul edilmiştir. Kilise, öğrencileri kiliseye bağlamak üzere eğitirken okulun din bilgisi de onları dinden haberdar kılmak gayesini güdüyordu. Daha sonra dersin muhtevası paylaşılarak dogmatik olmayan İncil hikâyeleri okullarda öğretiliyordu. Batı ülkelerindeki din eğitimi her haliyle Türkiye'deki durum ile kıyaslamak mümkün değildir. Çünkü batıda kilise devletten bağımsız olarak varlığını sürdürebilmekte, kendi adına her dereceden okullar açıp dine ağırlık veren bir eğitimde bulunabilmektedir (6).

Gelişmiş ülke sayılan Fransa'da 1951 yılında çıkarılan Barangé Kanunu, özel dini okullara yardımı emretmektedir (7). Yine Fransa'da 1946 Anayasası ve son olarak 1958 yılında yapılan referandumun getirdiği anayasa değişikliği (mad. 8), «Devletin çeşitli dini grupların bulunduğu bir ülkede, inançlara saygılı olacağı ve hiç bir şekilde bu sahaya müdahale etmeyeceği» ilkesini getirmiştir. Genellikle Fransa'da Dini Bilimler Grubu adı altında toplanabilecek eğitim kurumlarını şöylece sıralamak mümkündür :

1. Teoloji Fakültesi,
2. Dini Hukuk Fakültesi,
3. Eski Şark Dilleri Yüksekokulu,
4. Din Felsefesi Fakültesi,
5. Sosyal Bilimler Enstitüsü,
6. Dini Müzik Enstitüsü,
7. İnanç Esasları ve Ayinleri Yönetme Yüksek Enstitüsü.

Başlıca üç safhada yürütülen din eğitiminin I. bölümünü 4-7 yaşları arasındaki ilk çocukluk dönemi teşkil eder. Burada özel pedagoji öğrenimini görmüş olan râhibeler görevlendirilir. Dini espri içinde eğitim yapılan ilk gençlik dönemi ise II. bölümü meydana getirir. Papaz ve râhi-

(6) Bilgin, 55.

(7) Orhan Aldıkaçtı, Tercüman gaz. 9.8.1981.

(8) Aksu, I, 220.

beler tarafından yönetilen bu okullarda dini formasyon yeterli şekilde verilir. Enstitü Katolik adı altında ve Fransa'nın hemen bütün büyük yerleşim merkezlerine dağılmış bulunan yüksek seviyedeki dinî eğitim ise III. bölümü oluşturur (8). Ayrıca Sorbonne'de yüksek seviyede teoloji ve din felsefesi kürsüleri bulunmaktadır. Bütün bunlar konunun önemini anlatmaktadır. Pozitif ilimlerin tahsil edildiği okullarda bile özellikle teolojiye önem verilir. Bunlardan ayrı olarak Fransa'da din eğitimine ağırlık veren okullarda idare ve tedrisat dinî müesseseler ve din adamları tarafından organize edilmektedir.

Federal Almanya Anayasası'nın 7. maddesi, eğitimin tümü ile devlet kontrolü altında bulunduğunu belirterek din eğitiminin dinî okullarda mecburi olduğunu açıklar. Bavyera Anayasası'nın 131. maddesi, öğretim kuruluşlarının sadece bilgi vermek değil, insan karakterini oluşturmakla da yükümlü olduklarını, Allah'a, dinî inançlara, insan haysiyetine saygının, eğitimin gayesini teşkil ettiğini hükme bağlamıştır. Bunlardan ayrı olarak siyasî partiler, istismara meydan vermemek kaydıyla tüzüklerine «Hıristiyanlığın Alman millî hayatının esas direği olduğu gayesini gerçekleştirmek...»le ilgili maddeler koymuşlardır.

Federal Almanya'da devlet din hürriyetini teminat altına almıştır. Hafta tatili ve dinî bayram günleri himaye altındadır. Protestanlığa ve Katolikliğe, Anayasa hükümleri ve din anlaşmaları ile muhtar bir durum sağlanmıştır. Nüfusun %96'sı Protestan ve Katoliktir. Alman Protestan Kilisesi (E.K.D.), Lutherci Reformcu veya te'lifci 29 bölge kilise teşkilâtından meydana gelmiş bir federasyondur; teşri organı kilise meclisidir.

Alman Katolik Kilise teşkilatı Roma kardinalar meclisinde Köln ve München başpiskoposları tarafından temsil edilir. Federal Almanya Cumhuriyeti, Katolik Kilisesi tarafından 5 bölgeye ayrılmıştır. Hayır işleri katolik teşkilatında Katolik Hayır İşleri, protestan teşkilatında ise Dahili Misyon ve Protestan Yardım Teşkilatı tarafından sevk ve idare edilmektedir (9).

İkinci Cihan Harbi'nden hemen sonra kurulan (1948) Umum Alman Öğretmenleri Derneği de tüzüğünde «Allah'a ve dine dayalı bir okul ve terbiye teşkilatının doğmasını sağlamak için çalışmak» maddesine yer vermiştir. Almanya'da çocukların tam bir dini eğitim ve öğretim gördüklerini söylemek mubalağa sayılmamalıdır. Çocuklar ellerinde İnciller, ilâhî kitapları olduğu halde özellikle Pazar günleri kafiler halinde kiliselere gitmekte ve orada dini bir hava teneffüs etmektedirler. Almanya'da din dersleri henüz çocuklar 4 - 5 yaşlarında iken Kindergarten (Anaokulu)'ler-

de eğlenceler, oyuncaklar ve ilâhiler arasında, dini telkinler yapılarak verilmeğe çalışılmaktadır (10). İlkokullarda din dersi öğretmeni olacaklar, din eğitim ve öğretiminden başka bu konuda iki yıl daha ihtisas gördükten sonra öğretmenliğe atanmaktadırlar. Batı Almanya'da halen ilkokulların her sınıfında haftada dört saat din eğitim ve öğretimi yapılır (11). Daha ilkokul sıralarından itibaren orta ve lise de dahil olmak üzere hemen bütün okullarda papaz ve râhibelerden geniş ölçüde yararlanılır. Her dereceli okulda Religionsraum (Din Dersi Odası) vardır. Bu özel odalarda her sıranın üstünde ikişer tane İncil bulunur. Böylece çocukların kilişeye alışmaları sağlanır. Ayrıca râhibeler her gün çocuklara dinî ahlâkî hikâyeler anlatarak ilâhiler ve dualar öğretirler.

Yine Almanya'da kiliseye bağlı olarak teşkilâtlanmış orta ve yüksek dereceli din okulları bulunmaktadır. Bundan dolayı her hıristiyan Alman vatandaşı %10 nisbetinde bir din vergisi öder. Bir aralık bu verginin Türk işçilerinden alındığı da bilinmektedir.

Bunlardan ayrı olarak ortaokul ve liselerin son sınıfı ile, eski dil okunan liseler, yeni dil okunan liseler, kız enstitüleri, sosyal bilgiler vb. meslek liselerinin her sınıfında haftada ikişer saat din dersi, birer saat de dinî âyin dersi verilmektedir.

Üniversitelerde de dinî âyinlerle ilgili faaliyetler en belirgin şekilde göze çarpmaktadır (12). Buralarda talebe için papaz bile görevlendirilmekte, üniversitenin genel kiliselerinden ayrı olarak bazı öğrenci yurtlarının özel ve müstakil kiliseleri bulunmaktadır. Dinî ve ahlâkî mahiyetteki konferanslar genellikle hep üniversite papazı, ilâhiyatçılar ve profesörler tarafından yürütülmektedir. Almanya'da din eğitime verilen önemi belirtmesi bakımından İlahiyat Fakültesi ile öğretmen okullarında mevcut olan Din Pedagojisi dersini hatırlatmalıyız; bir aralık Yüksek İslâm Enstitülerinde okutulan bu disiplin, günümüzde de ülkemizin bazı eğitim kurumlarında mevcut bulunmaktadır.

Almanya'da dört yıl devam eden ilkokulda haftada dört saat din dersi, bir saat dinî âyin, altı yıl devam eden ortaokulda haftada iki saat din dersi, bir saat dinî âyin, iki yıl devam eden mürebbiye okulunda iki saat din dersi bir saat dinî âyin, toplam olarak oniki yıllık öğretim içinde 1584 saat din dersi okutulmaktadır. Ayrıca iyi işitmeyen ve konuşamayan, iyi göremeyenler için özel din dersleri, programları uygulanmakta, sakatlar, sağırlar ve körlere de özel araçlarla din dersleri verilmektedir.

(10) Hikmet Tanyu, Türk Yurdu, Haziran, 1960, III, 8.

(11) Hikmet Tanyu, Tercüman gaz. 6.2.1967.

(12) Hikmet Tanyu, Türk Yurdu, Haziran, 1960, III, 8.

Almanya'daki din eğitimine ışık tutması açısından Atatürk döneminde Türkiye'de bulunmuş olan Prof. Dr. Helmut Melzig'in gazeteci-yazar Nazlı Ilıcak'a gönderdiği mektuptan bazı satırları birlikte okuyalım :

Almanya'da ahali iki mezhebe ayrılır : Protestan ve Katolik. Baba ve anneleri katolik olan çocuklar onuncu sınıfa kadar mecburi din dersine girerler. Protestanlarda da durum aynıdır. Baba ve anneleri kiliseden ayrıldığı takdirde çocuk din dersine girmek zorunda değildir. Bir Türk yazarının kaleminden çıkan «Din dersi küçük yaşta velinin iznine bağlıdır» cümlesi gerçeklere aykırıdır. Veli, ancak bir mâzeret ileri sürdüğü takdirde çocuk din dersine devam etmek zorunda değildir (13).

Almanya ve Avusturya'da bir öğrenci ilkokuldan lisenin son sınıfına kadar 1692 saat din dersi okuyarak gelmekte, bu statü az bir değişiklikle üniversitede de devam etmektedir. Bu ülkelerdeki din eğitimine verilen önemi açıklaması bakımından oradaki orta dereceli okullarda okutulan din dersi saati ile Türkiye'de din eğitimi veren İmam-Hatip Liselerinde okutulan din dersi saatinin hemen hemen aynı miktarda olduğunu belirtmeliyiz. Kısaca Almanya, Avusturya ülkeleri ile Türkiye'deki okullarda din eğitimi saat açısından değerlendirilmeğe tâbi tutulursa sekiz yıllık temel eğitim veren Almanya'da her sınıfta haftada 5 saat, Avusturya'da da her sınıfta haftada 2 saat din dersinin bulunduğu görülür (14).

Avusturya din eğitimine önem veren devletlerin başında yer alır. Bu ülkede din eğitimi daha Kinderheim (Çocuk Yuvası)'lerde başlar. Buralarda 0 - 4 yaşlarındaki çocuklar himaye edilir ve 15 çocuğa bir râhibe ile yardımcı bir kız verilir. Bizde devlet denetiminde olan çocuk yuvalarının hiçbirinde böyle din görevlisinin mevcut olduğu söylenemez. Avusturya'da okullar gençliğin içtimâî, dinî, örf ve âdetlere göre yetiştirilmesini en esaslı ilke olarak benimser ve uygular. Çocuklar için hazırlanmış olan Kindergarten'lerde din öğretimi yapılır; sınıflara yerleştirilmiş olan Hz. Meryem, Hz. İsa, Havari ve azizlerin tasvirleri ile bir ölçüde kilise havasının devamı sağlanmağa çalışılır.

Hollanda'da ilkokuldan lise son sınıfına kadar her yıl haftada 5 saat din dersi okutulmaktadır. Anglikan Kilisesi'ne bağlı olan İngiltere'de (1975) 22882 ilkokuldan 7100'ü adı geçen kilise tarafından idare edilmektedir. Katolik camiasının beyni sayılan Vatikan, denebilir ki din eğitiminde en ön sırada yer almaktadır. Bundan dolayı Vatikan İlahiyat Fakültesi'nden mezun olan öğrenciler kendi ülkelerine döndüklerinde tercihan tayin edilmektedir.

(13) Tercüman gaz. 1.10.1981.

(14) Maviş, 78.

Son yıllarda sosyalist ülkeler de din eğitime önem vermeğe başlamışlardır. Meselâ Polonya Millî Eğitim Bakanlığı 8.12.1967 tarihinde aldığı bir kararla her derecedeki okullarda din dersi okutulmasını tamim etmiştir. Almanya ve Avusturya'da ilk, orta, lise ve meslek okullarında ilk derse dua ile başlanır, son ders dua ile biter. Avusturya'da bir öğrenci ilkokuldan lisenin son sınıfına kadar 1692 saat din dersi okur ve bu öğretimini üniversitede de görür.

A.B.D.'de din eğitimi, diğer batı ülkelerinde olduğu gibi daha küçük yaşlarda başlar. 3 - 4 yaşları arasındaki çocuklar toplu halde her semt ve mahallede bulunan Pazar okullarına götürülür. Buralarda ilk din terbiyesi alan çocuklara önce müzik yoluyla dua ve ilâhiler öğretilir. Amerika'da din eğitimi ve öğretiminde bulunan öğrencinin aynı zamanda ahlâkî bir terbiyeye tabî tutulduğu da bilinmektedir. Din ve ahlâk terbiyesi ile öğrenci yaparak, yaşayarak iş ve hareket halinde ahlâklı bir şahsiyet haline getirilmeğe çalışılır (15). Ayrıca kilise, okul dışında ve okulun kâfi gelmediği hallerde din eğitime yardımcı olur. Her yaş ve seviyede insana özel kurslar açmak suretiyle din bilgisini takviye eder.

Gençliğin ahlâkî değerlere sahip, büyüklerine saygılı, küçüklerine sevgi duygularıyla bağlı olarak yetişmesinde dinin büyük rol oynadığını bilen pedagoglar, millî mekteplerdeki din eğitiminin daha da artırılarak etkin bir biçimde uygulanmasını sağlamak için çeşitli özel din okullarının açılmasını devlete kabul ettirmişlerdir. Üniversitelerin ilâhiyat fakülteleri ile müteaddid ilâhiyat okullarında kesif bir din tahsili programı uygulanmaktadır. Yalnız 1960 yılında 100'ün üzerinde ilâhiyat fakültesinin mevcut olduğunu belirtmek, Amerika'da yüksek din tahsiline verilen önemi anlatmağa kâfidir sanırız. Amerika Birleşik Devletleri'nde devlet ve kilise birbirinden ayrı olduğu gibi, kilise ve okul da idarî yönden birbirinden ayrıdır. Amerika'da cemaat teşkilâtının, büyük vakıfların açtıkları mektep ve üniversitelerde dinî öğretime geniş ölçüde yer verilmektedir (16). Din, Amerikan halkının günlük hayatına o kadar girmiştir ki, üniversitelerin diploma merasimleri ile doktora ve benzeri ünvanların tevcihinin kilisede yapılması âdeta gelenek halini almış bulunmaktadır. Prensip olarak batı ülkelerinde tesbit edilen din eğitiminin bu statüsü, diğer demokratik Avrupa ülkelerinde de az çok farklılıklarla mevcudiyetini sürdürmektedir. Lâik batı ülkelerindeki ilâhiyat mezunları ayrıca lisan, felsefe ve meslek dersleri sahalarında da yetiştirilirler. İlâhiyat fakültesi ve yüksek ilâhiyat okullarındaki kiliselerde de papaz ve râhibe adaylarına va'z, hitabet ve ibadet tatbikatları yaptırılır.

(15) Hikmet Tanyu, Türk Yurdu, Kasım 1959, I, 25.

(16) Eroğlu, 151.

Genel bir değerlendirme yapılırsa Fransa, Federal Almanya, Avusturya, Amerika vb. ülkelerde en zor en pahalı ve en uzun tahsilin ilâhiyat olduğu görülür. Buralarda yüksek ilâhiyat tahsili 5 ilâ 6,5 yıl devam etmektedir. Demek oluyor ki, batı ülkelerinde sürdürülen din eğitimi, normal lisans tahsilinin üstünde bir ihtisası da beraberinde getirmiş bulunmaktadır.

III. Türkiye'de Din Eğitimi

Türkiye'de din eğitimi konusunu incelemeğe geçmeden önce genel olarak bütün dünyada mevcut eğitim sistemlerini gözden geçirmek faydalı hâli olmayacaktır. Bu sistemler şunlardır :

1. Millî Eğitim,
2. Mânevî, Dinî, Ahlâkî Eğitim,
3. Demokratik Öğretim ve Eğitim,
4. Materyalist, yalnız tabiatçılığı benimseten eğitim ve öğretim,
5. Komünist, Sosyalist Eğitim ve Öğretim,
6. Kozmopolit, Enternasyonalist (hümanist, çağdaş, ilimci ve ilerilik iddialarında bulunan) Öğretim ve Eğitim (17).

Bu eğitim sistemleri içinde Türkiye'nin yerini tesbit etmek o kadar zor bir mesele değildir. Ancak ülkemizin bir çok eğitim sistemlerinin tesiri altında bulunduğunu söylemek, bir kehânet değildir.

Genel olarak bizde, Tanzimat'a kadar fertlerin eğitiminde başlıca iki eğitim sistemi müessir olmuştur. Bunlardan birisi, sistematik eğitim kurumları olarak mekteb-i sıbyanlarla ilköğretim, iptida-i hariç medreselerinden itibaren ortaöğretim, Süleymaniye medreseleri ile yüksek öğretimi ve dârü'l-hadis, dârü'l-kurra vb. kuruluşlarla yüksek enstitüleri içine almakta olan kurumlar, diğeri ise serbest eğitim kurumları yani tekkeler, zaviyeler, dergâhlar ve ... olmak üzere bir nevi halk eğitim kurumlarıdır (18).

Ülkemizde üzerinde en fazla münakaşa edilen konuların başında lâiklik geldiği gibi, onun hemen arkasından ve çoğu zaman onunla beraber din eğitimi gelmektedir. Hele lâiklikle birlikte din eğitiminin gündeme getirilmesi, konunun ciddiyetine inanmayanlar tarafından hemen çoğu zaman hedefinden saptırılmakta ve yanlış yorumlara yol açmaktadır. Hal-

(17) Tanyu, 200.

(18) Parmaksızoğlu, 5.

buki din eğitimi, insanlara birbirini sevmeği güvenmeği ve en yüce güç olan Allah'a sevgiyle bağlanmayı öğreterek kişiyi sevgisiz, güvensiz ve düşmanlık dolu duygulardan uzaklaştırmaktadır (19). Durum böyle olmasına ve insaf sahiplerince kabul edilmesine rağmen Türkiye'de ne zaman din eğitimi konusu gündeme gelse, menfi düşününler hemen lâiklikle ilgi kurarak okullarda okutulacak din dersine cephe almışlar «Lâik bir devlet din derslerini mecburi yapamaz. Bunu yapmak vicdan özgürlüğünü çiğnemek olur. Bu derslere ancak isteyen devam edebilir. Lâikliğin icabı olarak bu dersleri gösterecek olanlara ücret devlet bütçesinden değil, dersi gören çocukların ana - babaları tarafından ödenmelidir» (20) diye beyanat vermişlerdir.

Ne garip tesadüftür ki, yukarıda okuduğumuz satırların neşrinden 38 yıl sonra Devlet Başkanımız Sayın Kenan Evren Erzurum'daki hitabesinde (23 Temmuz 1981) «İlkokul, ortaokul ve liselere mecburi din dersleri konulduğunu, çocuklarımızın dini bilgilerini devlet elinden almaları gerektiğini, onları maksatlı bazı dinî öğretim faaliyetlerine teslim etmemek icap ettiğini» söylediği ve bunun lâikliğe aykırı olmadığını da açıklıkla belirttiği halde yine zihinleri bulandıranlar çıkmıştır. Görünen odur ki, meseleye mutlak ters açıdan bakmaya alışmış olanlar, devletin gözetim ve denetiminde bile yapılırsa; din eğitimine rıza göstermek niyetinde değildirler. Zaman zaman gündeme getirilen ve istismar edilen bu meseleyi 1982 Anayasası çözüme kavuşturmuş, sevkettiği 24. madde ile polemige son vermiştir :

«Din ve ahlâk eğitim ve öğretimi Devlet gözetimi ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve orta öğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitimi ve öğretimi ancak kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanunî temsilcisinin talebine bağlıdır.»

Denebilir ki, başlangıçtan beri sürdürülen din eğitim ve öğretiminin felsefî ve pedagojik temellere oturtulmaması, isteğe bağlılık şartının amaçlar ve ihtiyaçlar doğrultusunda yorumlanmamış olması, konuya bazan çekingen, bazan cüretkâr adımlarla hep siyaset adamlarının el atmış olması, bir iktidarca getirilenin bir başka iktidarca sürdürüleceğinden emin olunmaması, kısaca problemin partiler üzerinde düşünülememesi, çoğu zaman dersin ciddiye alınmasını engellemiştir (21).

Genel yapı itibariyle eğitimin gereği olarak çoğu zaman dini, dünya

(19) Günçe, 341.

(20) Vehbi Eralp, Yeni Sabah gaz. 28.1.1948.

(21) Bilgin, 131.

işlerinden ayrı düşünme prensibi, bir ölçüde din eğitimi okullardan ayrı tutma şeklinde anlaşılmış, netice olarak bu kesimde devletin eğitim görevi noksan bırakılmıştır. Bundan dolayı ilk ve orta öğretimde son yıllara kadar (1982) din dersleri rayına oturtulamamış ve meselâ 1967'de lisele- re ihtiyari olarak din dersinin konulması üzerine 271 milletvekili meclise önerge vererek meselenin «Anayasa, lâiklik, vicdan hürriyeti ve Atatürk inkılapları ile bağdaşamayacağını» iddia ederek basın yolu ile münakaşaya girişmişlerdir. Halbuki konuya müsbet açıdan yaklaşan ilim adamları, liselerde ihtiyarî olarak okutulması düşünülen din derslerinin zarureti ni dile getirirken batıdan da örnekler vermişlerdir: «Dinin bir ilim olmadığı söyleniyor. İslâm dini hakkında çeşitli dillerde yazılan eserler, yetişen mütehasşislar, tertiplenen toplantı ve kongreler, İlahiyat Fakültesi, Yüksek İslâm Enstitüsü ve benzeri okullar havanda su mu döğmektedir? Yabancı devletlerin okullarında yapılan din eğitim ve öğretimine ne demeli! Üstelik oralarda öğrenciler belli günlerde ibadet ve âyinlere katılmak üzere kiliseye götürülürler (22). Açık olalım, bizde bu mevzua lâyük olduğu ehemmiyet verilmemiş, ne din hürriyeti, ne de lâiklik fikri şimdiye kadar ciddi bir surette ele alınıp incelenmemiştir. Bugün Türkiye'de din hürriyeti mevzuunda ne bir eser, ne de ciddi bir etüd mevcuttur. Bununla beraber bu prensibin bizde en az yüz küsur senelik bir hayatı vardır. Din ve vicdan hürriyeti Türkiye'mizde 1839 Gülhane Hattı Hümayunu'ndan beri devlet umdelerinin başında gelmiş ve 1924 Anayasası'nın 75. maddesinde en açık ifadesini bulmuştur (23).

Din eğitim ve öğretimi her şeyden önce çok yönlü bir araştırmayı gerektirirken çeşitli sebeplerden dolayı din eğitimine karşı çıkanlar olmuştur. Halbuki Türkiye'de din eğitiminin yapılmadığı zamanlarda dinin tehlike yaratacak biçimde kullanıldığı Türkiye'nin tecrübesi dışında değildir (24). En azından bu acı tecrübelerin değerlendirilmesi gerekirdi. Burada bir nokta hemen daima gözden uzak tutulmuştur; kişinin dinî duyguları ve dinî kültürü ile, içinde doğup büyüdüğü, hatta terbiye edildiği alle çevresi ve okul arasında vazgeçilmez bir ilgi vardır. Bu ilgi nasıl kurulacak, hangi vasıta ile sağlanacaktır? Ne tür bir çalışma bu ilginin kurulmasına zemin hazırlayabilir? Vâkıa bu konuda ciddi hiç bir çalışma yapılmış da değildir. Meselâ 1958 yılında toplanan ve Türk eğitiminin mevcut durumunu ele alan Millî Eğitim Komisyonu (Din İle İlgili Eğitim ve Öğretim) en azından şu sonuca ulaşmıştır: «...netice itibariyle komisyonumuz okullardaki din bilgisi öğretimi ile Türkiye Cumhuriyeti temel

(22) Hikmet Tanyu, Tercüman gaz. 6.2.1967.

(23) Başgil, 88.

(24) Bilgin, 72.

prensipleri arasında herhangi bir tezat görmüyor. Bu dersleri okutan öğretmenler ise esasen lâik müesseselerden yetişmiş buldukları için dersin mânâ ve mahiyetine aykırı bir yolda değillerdir» (25).

Yine bu inanç doğrultusunda 1965'den sonra hükümet, programında yer alan din eğitimi konusundaki görüşlerini «Anayasamızın lâiklik prensibini vatandaşın dinî ihtiyaçlarını baskı altında tutan, din ve ibadet hürriyetini, din eğitimi kısıtlayan bir çerçeve içerisinde mutalaa etmek mümkün değildir. Bütün medenî memleketlerde olduğu gibi iktisadî ve kültürel alanda süratle mesafe alan memleketimizde, manevî inanç ihtiyacını karşılayacak şekilde din eğitimine önem vereceğiz» şeklinde belirtince, bu beyan din eğitimine önem veren çevrelerde olumlu karşılanmış, hükümetle halk arasındaki gerginlik bu yönden yatışmış bulunmaktadır (26). Din eğitimi meselesi çoğu zaman ciddî olarak ele alınmadığı için, kişinin dinî duyguları ve dinî kültürü ile, içinde doğup büyüdüğü, terbiye edildiği aile muhiti ve okul arasındaki irtibat daima gözden uzak tutulmuştur. Halbuki din eğitimi konusunda en yakın ilgi okul - aile ilişkisi içinde düşünülmelidir. Türkiye'de takriben 1946'dan itibaren :

1. Ana - babaya saygının azalması,
2. Ahlâkî değerlere karşı ilgisizliğin uyanması,
3. Komünizm tehlikesinin giderek yaygınlaşması,

4. Anarşinin devlet hayatını ciddî şekilde tehlikeye sokması ve benzeri sebepler din eğitimi zaman zaman tekrar gündeme getirmiştir. Halbuki %99'u müslüman olan bir ülkenin okullarındaki evlâtlarına din dersi okutulmasını istemek kadar ana - baba için tabii ne olabilir? (27).

Gerçekte normal düşünülürse bir milletin hayatını idame ettirmesinde din kadar müessir bir başka unsurun olmadığı kolayca görülür. Nitekim Atatürk bir konuşmasında «Dinsiz milletlerin devamına imkân yoktur» (28) sözleriyle bir millet için dinin ne kadar lüzumlu olduğuna dikkat çekmiştir. Yine bir başka konuşmasında Atatürk dinimizin yüceliğini şu sözleriyle dile getirmiştir : «Bizim dinimiz en makul ve en tabii bir dindir ve ancak bundan dolayıdır ki son din olmuştur. Bir dinin tabii olması için akla, fenne, ilme, mantığa tetabuk etmesi lâzımdır. Bizim dinimiz bunlara tamamen mutabıktır (29).

(25) D. E. K. R. İlgili sayfeleri.

(26) Parmaksızoğlu, 42.

(27) Devlet okullarında din derslerinin verilmesi lâiklik prensibi ile bağdaşamaz diyenlerin başında S. Sami Onar, B. Nuri Esen ve B. Savcı geliyordu.

(28) Kılıçlı, 116.

(29) Söylev, II, 90.

Dinî müesseselere müsbet açıdan yaklaşım sağlayanlar devlet okullarının her kademesinde din eğitimi verilmesinin faydalı olacağını savunmuşlardır. Nitekim şimdi statüsü değişmiş olmakla beraber, vaktiyle ilk-öğretmen okullarında verilen din derslerinin verimini arttırmak için düzenlenen bir raporda konu ile ilgili olarak aynen şöyle deniliyordu :

İlköğretmen okullarındaki din dersinin daha sağlam bir öğretimle kuvvetlenmesi lâzım; böylece ilkokul öğretmeni bilhassa köylerde hitap edeceği halkın dinî telâkkileri hakkında kâfi bilgi ile techiz edilmiş olacaktır. Bu, öğretmenlerin çalışmasını, muhiti içindeki durumunu ve itibarını takviye edecektir (30). Şu bir vâkıa ki, din eğitimi yurdumuzda 1949 yılına kadar Türk eğitim sisteminin dışında bırakılmıştır. Dinî hayatı ve tafekkürü bir yana iten ve ona öne n vermeyen bir davranışa karşılık toplum kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmek için gayr-i kanuni ve nizamî bir yola itilmiş, bunun sonunda gittikçe yozlaşan gayr-i mesul bir eğitim gizli ve açık olarak yayılmıştır. Kötü şartlar ve ilkel metodlarla yürütülen bu eğitimin yetiştirdiği elemanlar cemiyetimize müsbet yönde hizmet verememişlerdir (31). Ülkemizde din dersleri ilkokulların 4. ve 5. sınıflarında (1948), ortaokulların (1956) ve liselerin 1. ve 2. sınıflarında (1967) yılından itibaren okutulmağa başlanmıştır (32).

Ülkemizde din eğitimi meselesi, bazı çevre ve kişilerce araştırılmaksızın daima karşı çıkmış bir konu olmuştur. Nitekim 1967'de ilk defa liselere din dersleri konulunca yine aynı malum yaygara koparılmıştır: «Devlet liselerinde şeriat esaslarını öğretmeğe girişmek, Anayasaya aykırı olabileceği gibi, öğrenciler din bilgisi ile müsbet bilgiler arasında şaşıracaklar, belki onların dine saygıları da kalmayacaktır (33). Bu konuda yine aynı çevreye mensup bir başkası: «Din eğitimi bir özel eğitim işidir. Liselerde din derslerinin faydası yoktur, ibadetin Türkçeleştirilmesi lâzımdır» gibi hezeyanlarla, liselere konulan din dersine aklınca karşı çıkmaya çalışıyordu (34). Halbuki din eğitimi, Türkiye'de Türk devletinin teokratik karakterinin ortadan kalkması ve onun yerine lâik ve millî bir devlet düzeninin kurulması demur olan Cumhuriyet ile Millî Eğitimimizin problemleri arasında kendini kabul ettiren bir konu olarak önemli bir yer

(30) D. E. K. R. İlgili sahifeleri.

(31) Parmaksızoğlu, 4.

(32) Talim Terbiye Dairesi'nin 23 Ekim 1967 tarihli kararında «Millî ruhunu içinde Anayasa'nın lâiklik prensibine ve isteğe bağlılık şartına uygunluğu ganesi ile liselere Din Dersi'nin konulduğunu açıklıyordu.

(33) Reşat Kaynar, Cumhuriyet gaz. 15.11.1967.

(34) H. V. Velidedeoğlu, Cumhuriyet gaz. 2.8.1967.

tutmaktadır (35). Bununla beraber din eğitime yeterince önem verilmiş, aksine çoğu zaman din eğitimi;

1. Modernleşmeyi ve çağdaşlaşmayı önleyici,
2. Atatürk ilkelerini zedeleyici,
3. Lâiklik ilkesini yıpratıcı,

olarak değerlendirilmiş, bu yüzden de probleme her zaman müsbet bir açıdan yaklaşmak mümkün olamamıştır (36).

Millî Eğitim çevrelerinde, modern eğitimin bir sistem içinde geliştirilmesi prensibi dinî, devlet okullarının dışında tutma olarak benimsenince, din dersleri 1930 - 1931 öğretim yılından itibaren genel öğretim kurumlarından, 1939'dan itibaren de köy ilkokullarından kaldırılmış, din eğitimi genel eğitimin dışında bırakılmıştır (37). Din eğitiminin genel eğitimin dışında bırakılışı, yukarıda da açıkladığımız üzere fayda yerine zarar getirmiştir. Dini dünya işlerinin dışında tutma prensibi, din eğitimi okullardan da ayrı tutma olarak anlaşılmış, böylece devletin din eğitimi görevi çoğu zaman noksan bırakılmıştır. Halbuki 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu (38) din eğitim ve öğretimini resmen devlete yüklemiş bulunmaktadır: «Maarif Vekâleti, yüksek diniyyat mütehasisleri yetiştirmek üzere Dârü'l-fünunda bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet, hitabet gibi hidamât-ı diniyenin ifası vazifesi ile mükellef memurların yetiştirilmesi için de ayrı mektepler küşad edecektir (mad. 4). Bu konuda Atatürk, «Fakat nasıl ki her hususta âli meslek ve ihtisas sahipleri yetiştirmek lâzım ise, dinimizin hakikat-ı felsefiyesini tetkik, tettebbü ve telkin, kudret-i ilmiye ve fenniyesine tesahüp edecek güzide ve hakiki ulema-i kiram dahi yetiştirecek müessesât-ı âliye mâlik olmalıyız (39) sözleriyle din bilgini yetiştirmenin önemini belirtmiştir.

Eğitim ve öğretimin bir elden yürütülmesi konusunda da Atatürk şöyle diyordu: «Milletimizin, memleketimizin dârülrifanlar» bir olmalıdır. Bütün memleket evlâdı, kadın -erkek aynı surette oradan çıkmalıdır (40).

(35) Parmaksızoğlu, 3.

(36) Merhum Peyami Safa bu tür düşüncelerin sakat olduğunu Türk İnkılabına Bakışlar, (İst. 1955) 'nda gayet güzel bir şekilde dile getirmiştir.

(37) Bilgin, 46. «Türk Dersleri hiç bir zaman yasaklanmamıştır. Bir inkılap devri, «Türkiye'de Dersleri ve mesleki din öğrenimi devletçe ihmal edilmiştir» tarihî sözleriyle güya konuya açıklık getirmeğe çalışmıştır.

(38) Bu kanun 1961 Anayasası ile teminat altına alınan sekiz Devrim Kanunu'ndan biridir.

(39) Söylev, II, 90.

(40) Söylev, II, 90.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun açık hükmüne (41) ve Atatürk'ün kesin direktiflerine rağmen gerek İlahiyat Fakültesi'nin, gerek İmam - Hatip Okullarının tekrar açılışında aynı menfi zihniyet. engelleme çabalarına girişmiştir (42).

Türkiye'de Anayasa teminatı altında bulunan Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na rağmen 1933'ten 1949'a kadar din eğitim ve öğretiminin yapılamayışını izah etmek güçtür. Halbuki Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na göre İmam - Hatip Okulları ve İlahiyat Fakültesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin din ihtiyaçlarına cevap veren öğretim kurumları olacak ve gerekli elemanları yetiştirecekti. Birçok batı ülkeleri bizden çok önce lâikliği kabul etmiş olmalarına ve üniversitelerinde İlahiyat Fakültelerine yer vermelerine rağmen Türkiye'de ancak 4 Haziran 1949'da Ankara Üniversitesi'ne bağlı bir İlahiyat Fakültesi açılabilmiştir (43). Bilindiği üzere 1933'te Darülfünun ilga edilince İlahiyat Fakültesi de kaldırılmış, yerine İstanbul Üniversitesi'ne bağlı İslâm İlimleri Enstitüsü açılmıştı. Bu enstitü 1936 yılında kapanmıştır. Yine belirtelim ki, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun âmir hükmüne rağmen 1930'dan 1951'e kadar İmam - Hatip Okulu açılmamıştır. 1949'da İlk öğretim Genel Müdürlüğü'ne bağlı olan on ay süreli imam-hatip kursları açılmış, bu kursların yetersizliği üzerine 30.X.1951 tarih ve 601 sayılı müdürler komisyonu kararı ile ilk defa yedi il merkezinde İmam - Hatip Okulu açılmıştı (64). 1958 yılına kadar Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak yürütülen bu kurumlar, 1961 yılına kadar Ortaöğretim Genel Müdürlüğü'nce idare edilmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı, din eğitimine «Atatürk ilkelerini yıpratır» endişesi ile, çoğu zaman da siyasî sebeplerle eğilmemiş, 10.VIII.1961 tarih ve 1044 sayılı muciple M.E.B. Merkez Teşkilâtı bünyesinde Din Eğitimi Müdürlüğü, 29.IV.1964 tarih ve 26540 sayılı muciple de Din Eğitimi Genel Müdürlüğü kurulabilmiştir (44). Zaman zaman statü değişikliğine de uğrayan İmam - Hatip Okulları, Talim Terbiye Kurulu'nun 4.VIII.1971 tarih ve 225

(41) Karamuk, 153.

(42) 1949 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 18. ve 19 maddelerinde «Devletin din eğitim ve öğretimiyle meşgul olması gerektiğini» açıklamaktadır.

(43) 1924'te Darülfünun'da bir İlahiyat Fakültesi, 29 il merkezinde İmam-Hatip Okulu açılmıştı. 1930 yılında İmam-Hatip Okulları tamamen kalktı (Karamuk, 153). Bugün Ankara, İstanbul, Konya, Kayseri, İzmir, Erzurum, Bursa, Samsun ve Şanlıurfa'da üniversitelere bağlı olarak dokuz İlahiyat Fakültesi eğitim ve öğretimini sürdürmektedir.

(44) 1951 - 1952'de yedi olan İmam-Hatip Okulu sayısı 1964 - 1965'de 26'ya, 1972 - 1973'te 75'e, 1983'te 374'e yükselmiştir.

sayılı kararı ile ortaokula dayalı ve dört yıl süreli bir meslekî eğitim kurumu haline getirilmiştir (45).

Mezuniyetlerinin ilk yıllarında üniversiteye hatta İlahiyat Fakültesi'ne bile kabul edilmeyen İmam - Hatip Okulu öğrencileri için bu sefer de yüksek tahsil problemi ortaya çıkmıştır. Bir yandan müsbet bilgilerle donatılmış din adamı yetiştirilmesi istenmiş, diğer yandan buna imkân veren yüksek din kurumlarının açılması ihmal edilmiştir. İşte bu ihtiyacın had safhaya vardığı 1957 - 1958 öğretim yılını takibeden dönemde Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil ilk defa İslâm İlimleri Külliyesi içinde ve muhtar bir Diyanet Teşkilâtı'yla birlikte Yüksek İslâm Enstitüsü fikrini ortaya atmıştır (46). Bu fikrin mahsulü olarak 1959 - 1960 öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak İstanbul'da dört yıllık öğrenim veren ilk Yüksek İslâm Enstitüsü açılmıştır (47). Bunlardan ayrı olarak 1971 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi'ne bağlı bir İslâmî İlimler Fakültesi kurulmuştur (48).

Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak kurulmuş bulunan Yüksek İslâm Enstitüleri, İslâm dininin esaslarına sadık kalarak müsbet ilimlerin ışığı altında İslâm ilimleriyle bunlara yardımcı ilimleri öğretmek, İmam - Hatip Liseleri'ne ve diğer ortaöğretim kurumlarına öğretmen yetiştirmek gayesiyle kurulmuştu. Yüksek İslâm Enstitüleri ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı'na müftü ve vaiz yetiştirmek, İslâm ilimleri alanında araştırmalar yapmak, araştırmalarını yurt - içi ve yurt - dışı ilim dünyasına sunmakla da görevlendirilmiştir.

Din eğitimi konusunda T.B.M.M. daha 9 Mayıs 1920 tarihli ilk programında idealini «Her manasıyla dinî ve millî bir terbiyeyi gerçekleştirmek» şeklinde açıklamıştır (49). Sakarya Meydan Savaşı devam ederken 15 Temmuz 1921'de toplanan Maarif Kongresi'nde T.B.M.M. Başkanı ve Başkumandan M. Kemal: «O zamana kadar takibolunan usullerin gerilememizin başlıca sebebi olduğunu, millî seciyemize ve tarihimize uygun bir kültürün eğitim programlarını oluşturması gerektiğini» ifade etmiştir (50). Yine Atatürk, milletimizin hurafelerden uzak bir şekilde İslâm dinine bağlı olması gerektiğini «Türk milleti daha dindar olmalıdır, yani bütün sadeli-

(45) Karamuk, 154.

(46) Karamuk, 154.

(47) Geniş bilgi için bkz. Başgil, Din ve Lâiklik, İst. 1962.

(48) İstanbul'dan sonra sıra ile Konya (1962), Kayseri (1965), İzmir (1966), Erzurum (1969), Bursa (1975), Yozgat (1979) Yüksek İslâm Enstitüleri açılmıştır.

(49) 20.7.1982'de çıkarılan 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile, bu fakülte İlahiyat Fakültesi adını alarak Atatürk Üniversitesi'ne bağlanmıştır.

(50) Ayas, 76.

ği ile dindar olmalıdır demek istiyorum. Dinime, bizzat hakikate nasıl inanıyorsam buna da öyle inanıyorum» (51) sözleriyle dile getirmiştir.

Milletimizin dindar olması, dinini en yetkili kişi ve kuruluşlardan öğrenmesi en tabii hakkıdır. Bu hakkın kullanılması ve yerine getirilmesinde en büyük görev ve sorumluluk devlete düşmektedir. Bu mekanizma iyi işlemediği zamanlarda daima bir takım mahzurlar ortaya çıkmıştır. Devlet kontrolünde ciddi din eğitimi veren müesseselerin olmayışı mesuliyetsiz, nizamsız ve kanunsuz bir din eğitim furyası başlatmıştır. Bir şeyin hakikisinin olmadığı yerde sahtesinin hükümferma olacağı âşikârdır (52). Din eğitimine çoğu zaman karşı çıkmasına rağmen Prof. Fehmi Yavuz, bu tür bir eğitime rıza göstermek zorunda kalmıştır: «Devlet eliyle kültürlü din adamı yetiştirilememiş olması (1933 - 1949) cemiyette inkılaplara inanmış dindar vatandaşlar tarafından da yadırganmıştır (53). Gerçekte ise din eğitiminin gayesi ehliyetli din adamları yetiştirmek ve bu sayede halkın mâneviyat ihtiyacını en iyi bir surette temin etmektir. Binaenaleyh bu faaliyet yalnız dini bakımdan değil, hem de içtimâî ve millî bakımdan bir ehemmiyet taşır (54). Din eğitiminin okullar vasıtasıyla verilmesi gerektiği konusunda da Atatürk şöyle diyor: «Bizde ruhbanlık yoktur. Hepimiz müsaviyiz ve dinimizin ahkâmını mütesaviyen öğrenmeğe mecburuz. Her fert dinini, diyanetini, imanını öğrenmek için bir yere muhtaçtır, orası da mekteptir (55).

Hadd-i zâtında din eğitimi konusunda 1961 Anayasa'sı da devleti yükümlü kılmış (mad. 19/4), eğitim ve öğretimin, devletin gözetim ve denetimi altında serbest olduğunu açıklamış (mad. 21/2), çağdaş bilim ve eğitim ilkelerine aykırı eğitim ve öğretim yerlerinin açılmayacağını (mad. 4) hükme bağlamıştır (56). Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Anayasa'nın kesin tesbitlerine rağmen din derslerinin ortaokul ve liselerde isteğe bağlı oluşu karışıklık doğurmuş, bu dersten istenilen randıman alınamamıştır. Gerçekte ise din dersleri ciddiyetle ele alınsaydı, pek açık ideolojik bölünmeler önlenebilir, insanın sorularına ve ihtiyaçlarına cevap veren, sade bir din anlayışına aracı olabilirdi. Yine din dersi sosyalleşme aracı olarak değerlendirilebilir, öğrencinin kendini tanımasında rehber olabilirdi; yıpranmış modern insanın yeniden hayata kazandırılmasında tedavi edici

(51) Öymen, 126.

(52) Söylev, III, 70.

(53) Parmaksızoğlu, 4.

(54) Yavuz, 46.

(55) Başgil, 116.

(56) Söylev, II, 90.

bir unsur olarak değerlendirilebilirdi (57). Bu konuda Atatürk şöyle diyordu: «Din vardır ve lâzımdır. Temeli çok sağlam bir dinimiz var. Malzemesi iyi, fakat bina uzun asırlardır ihmale uğramış» (58).

Daha önce de bir nebze temas ettiğimiz üzere ilk, orta ve liselerde din derslerinden istenilen müsbet neticenin alınamayışında en müessir âmîl, bu konuya mütereddid, hatta soğuk bir tavırla yaklaşmış olmasıdır. Bu tereddüdlere zaman zaman Millî Eğitim Bakanlığı raporlarında da görülmektedir (59). İşte bu ve benzeri tereddüdlere sebebiyledir ki, ortaöğretimde din dersleri hala rayına oturamamış, bu derslerin 1981 - 1982 öğretim yılından itibaren ilk, orta ve liselerde mecburi olacağı yolundaki müjdeli haberin tatbikatı ancak 1982 - 1983 öğretim yılında kuvveden fiile çıkabilmiştir (60). Halbuki ortaöğretimde din dersleri ile ilgili olarak öğrenciler arasında yapılan bir ankette alınan sonuçlar oldukça enteresandır :

1. Mademki müslümanız, müslümanlığı öğrenmeliyiz,
2. Bilgisizlikten dolayı dinimiz zayıflıyor,
3. Hıristiyanlar dinlerini öğreniyorlar, biz niçin öğrenmeyelim (61).

IV. Sonuç

Buraya kadarki tedbitlerimizden de anlaşılmıştır ki din, her insan için nasıl gerekli ise, Din Bilgisi de o nisbette gereklidir. Okullarımızdaki Din Dersleri'ne karşı çıkanlar çoğu kez ilimle imanı birbirine karıştırmaktadırlar. Halbuki ilim başka, iman başkadır. İslâm dinini bir müslümandan çok daha iyi incelemiş âlim bir müsteşrikin müslüman sayılması ne derece mümkün değilse, Hıristiyanlığı bir hıristiyandan daha iyi bilen bir müslüman âlimin bu bilgilerinden dolayı hıristiyan sayılması o derece mümkün değildir.

Batı ülkelerinde olduğu şekilde okullarımızda mecburi din derslerinin verilmesini istemekle, bu bilgilerin zorla uygulamasını istemeği de birbirine karıştırmamak lâzımdır. Kaldı ki ortaöğretimde mecburi din dersi okuyan bir öğrenci yalnız İslâm dini hakkında bilgi sahibi olmakla kalmayacak, diğer din ve inançlar üzerinde de genel bir kültür edinecektir. Bütün bunlardan da öte, Batı ülkelerine benzer şekilde din derslerinin mecburi

(57) 14.6.1973'de çıkarılan 1739 sayılı Türk Millî Eğitimi Temel Kanunu da Din Eğitimi teminat altına almıştır.

(58) Bilgin, 52.

(59) Kocatürk, 206.

(60) D. E. K. R. İlgili sahifeleri.

(61) D. E. K. R. İlgili sahifeleri.

uygulanışı ile öğrenciler arasındaki farklı düşünce ve bilgi seviyesizliği giderilecek, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na uygun eğitim ve öğretim ancak o zaman sağlanabilecektir.

Okullarımızda devlet eliyle verilecek ciddi bir Din Eğitimi, çocuklarımızın ana - baba ve büyüklerine karşı olan saygısını arttıracak vatan, millet, bayrak sevgisini pekiştirecek, ecdadına ve tarihine bağlılığını da perçinleyecektir.

1982 - 1983 öğretim yılından itibaren ilkokul, ortaokul ve liselerimizde uygulamaya konulan zorunlu Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi programının, yukarıda açıkladığımız müsbet sonuçlarını yakın bir âtide milletçe birlikte görmüş olacağız.

THE NEED OF RELİGİON AND EDUCATION OF RELİGİON

Yrd. Doç. Dr. Osman CİLÂCI

SUMMARY

The Religion is a natural foundation that emerged with the appearance of the human being in the world and has survived up to now, for both individual and community. Also it is a system of the divine laws which are always ruling important power over the world.

Divine and non - divine religions believe in the almighty. Beliving the next world and resurrection and responceability and the other beliefs give a possibility to live for religions and human beings.

Also the religion is a foundation providing spritual needs of human being perfectly. Thus men who were lost their hope of life can stand by the religion. This fact was accepted by historians and sociologists.

Positivism had sought a suitable style of life out of the religion for community but it hadn't been able to find.

The freedom of religion and conscience is a problem which had been discussed in all law systems. This subject also has an importance in our country.

When the western educational systems are analyzed it is seen that the education of religion has an important place in general education. The education of religion is a popular one in the secular countries like Germany, France, Switzerland and the other countries. As in western countries, this education is performed in public school under the protection and control of the government in our Country (Turkey).

1982 Constitution had got to educate «The Culture of Religion and Knowledge of Ethic» ni the primary and middle schools in Turkey.

Now there are many colleges of «İmam - Hatip» performing the education of religion in our country. In addition there are eight «Faculties of Divinity» (Ankara, İstanbul, Erzurum, Kayseri, Konya, İzmir, Bursa and Samsun) in our country.

BİBLİYOGRAFYA VE KISALTMALAR

- Abadan* Prof .Dr. Yavuz, Amme Hukuku ve Devlet Nazariye-leri, Ankara, 1952.
- Aksu* Dr. Zahit, Lâik Fransa'da Din Eğitimi, (İslâmî İlim-ler Fakültesi Dergisi, Erzurum, 1975, I, 220).
- Arntz* Prof. Dr. Helmut, Bugünkü Almanya, (çev. Prof. Dr. Selahaddin Sözeri), Wiesbaden, 1962.
- Ayas* Nevzat, Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi, Ankara, 1948.
- Başgil* Ord. Prof. Dr. Ali Fuad, Din ve Lâiklik, İstanbul, 1962.
- Bilgin* Doç. Dr. Beyza, Türkiye'de Din Eğitimi, Ankara, 1980.
- Cevizoğlu* Hüseyin, Atatürkçülük, Ankara, 1973.
- D.E.K.R.* Millî Eğitim Bakanlığı Din Eğitimi Komisyonu Raporu, İstanbul, 1961.
- D.E.K.R.* Din İle İlgili Öğretim Komitesi Raporu, Ankara, 1971.
- Erdil* Kemaleddin, İmam - Hatip Okulu İhtiyaç Sorunu, Ankara, 1974.
- Eroğlu* Doç. Dr. (Prof.), Gerçek Yönüyle Atatürkçülük, An-kara, 1965.
- Günçe* Prof. Dr. Gülseren, Millî Eğitim ve Din Eğitimi, İs-tanbul, 1981.
- Hammel* Prof. Dr. Walter, Din ve Vicdan Hürriyeti (çev. Prof. Rd. Servet Akdoğan), İstanbul, 1981.
- Jaschke* Gotthard, Yeni Türkiye'de İslamlık (çev. İsmail A-rar), İstanbul, 1972.
- Karamuk* Ziya, Cumhuriyetin 50. Yılında Millî Eğitimimiz, İs-tanbul, 1973.
- Kılıç* Ali, Atatürk'ün Hususiyetleri, Ankara, 1930.
- Kocatürk* Utkan, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, Ankara, 1971.
- Maviş* Hakkı, Almanya, Avusturya ve Türkiye'de Din Eği-timi, İstanbul, 1970.

- Öymen* H. Rahman, Türkiye'nin Ana Eğitim Problemleri, Ankara, 1969.
- Parmaksızoğlu* İsmet, Türkiye'de Din Eğitimi, Ankara, 1966.
- Söylev* Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Ankara, 1959, I - III.
- Tanyu* Prof. Dr. Hikmet, Millî Eğitim ve Din Eğitimi, Ankara, 1981.
- Taplamacıoğlu* Prof. Dr. Mehmet, Din Sosyolojisi, Ankara, 1975.
- Turan* Prof. Dr. Osman, Din ve Lâiklik, Ankara, 1964.
- Turan* Prof. Dr. Osman, Türkiye'de Din ve Lâiklik, (Türk Yurdu, sy. 8, Kasım, 1959).
- Yavuz* Prof. Fehmi, Din Eğitimi ve Toplumumuz, Ankara, 1969.